

دهمی

یازدهمی

با بیا تام لند

جزوه

دوره سالانه ۱۴۰۴

فیزیک

دهم

دکتر سید محمد هاشمی نسب

 sm_hasheminasab

فیزیک و اندازه‌گیری

۱

فیزیک و اندازه‌گیری

الف) فیزیک علم کشف قوانین جهان هستی است. این قوانین پایه و اساس تمام مهندسی‌ها و فناوری‌هاست.

ب) دانشمندان با مشاهده پدیده‌های طبیعی، الگوها و نظم‌های خاص را در این پدیده‌ها می‌یابند.

پ) فیزیک‌دانان برای توصیف این پدیده‌ها از .....، ..... و ..... استفاده

می‌کنند.

نکته از نقاط قوت دانش فیزیک که به پیشرفت آن و درک صحیح ما از جهان پیرامون کمک بسزایی کرده است:

۱) .....

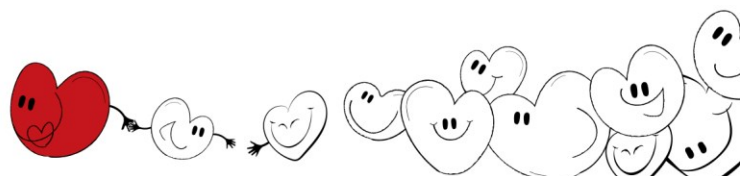
۲) .....

مدل‌سازی

مدل‌سازی در فیزیک فرآیندی است که طی آن یک پدیده فیزیک، آن قدر ساده و آرمانی می‌شود تا امکان

بررسی و تحلیل آن فراهم شود.

هنگام مدل‌سازی یک پدیده فیزیکی، باید اثرهای ..... را نادیده بگیریم نه اثرهای .....

مثال ۱ یک مدل ساده شده برای هر مورد پیشنهاد بدید.

الف برگ‌گی که از درخت سقوط می‌کند.

ب توپ بسکتبال را شوت می‌کنیم.

پ جعبه‌ای را روی سطح زمین هل می‌دهیم.

تست ۲ هنگام مدل‌سازی سقوط برگ از کدام‌یک از نیروهای زیر می‌توان صرف‌نظر کرد؟

۱ نیروی گرانش **۲** نیروی مقاومت هوا

۳ هردو **۴** هیچ‌کدام

تست ۳ هنگام مدل‌سازی پرتاب یک توپ بسکتبال، از چه تعداد از موارد زیر می‌توان صرف‌نظر کرد؟

الف سرعت اولیه‌ی توپ

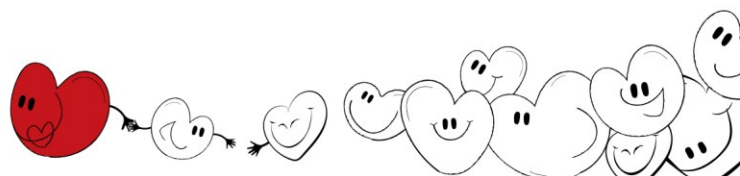
ب چرخش توپ به دور خود

پ تغییر شتاب گرانش با تغییر ارتفاع

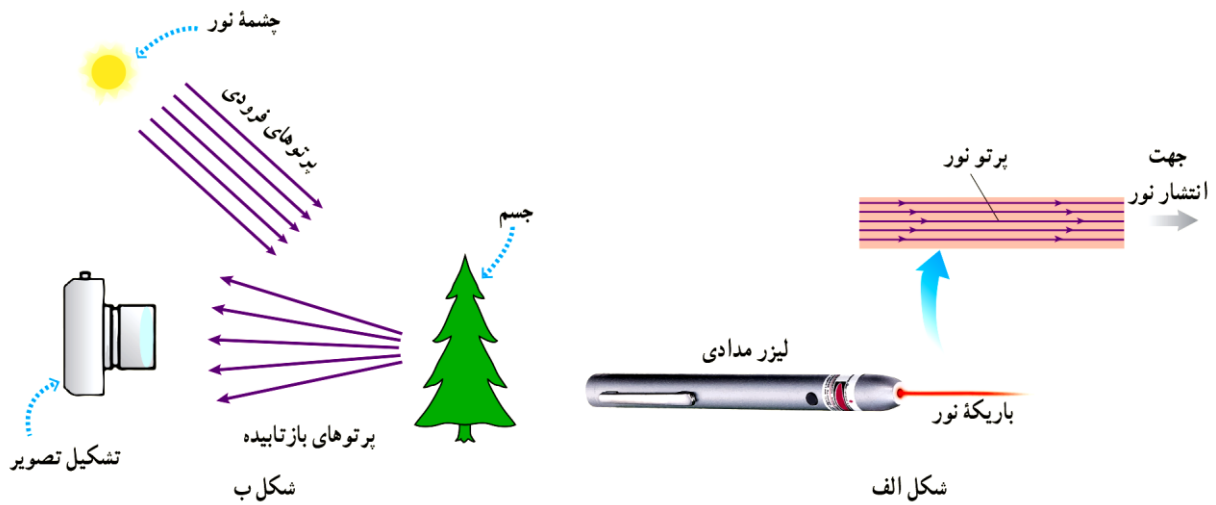
ت وزن توپ

ث ابعاد توپ

۱ **۱** **۲** **۳** **۴**

مثال ۴ در این تصویر چه چیزی مدل‌سازی شده و چگونه تشکیل تصویر براساس این مدل‌سازی را توضیح دهید.

اندازه‌گیری و کمیت‌های فیزیکی

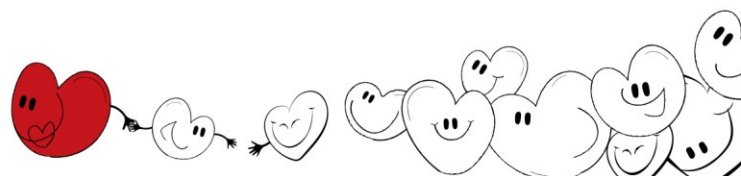
کمیت چیست؟

کمیت‌های نرده‌ای:

مثل:

کمیت‌های برداری

مثل:

تست ۵ چند کمیت از کمیت‌های زیر برداری هستند؟

سرعت متوسط - تندی - مسافت - جابه‌جایی - نیرو - فشار - گشتاور

- ۱ ۲
۲ ۳
۳ ۴
۴ ۵
۵ ۶

نکته

مثبت و منفی بودن یک کمیت به معنای جهت‌دار و برداری بودن آن نیست! برخی کمیت‌هایی که می‌توانند مقدار مثبت و منفی داشته باشند ولی نرده‌ای هستند:

دستگاه بین‌المللی یکاها

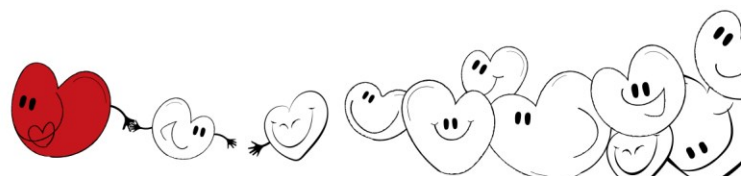
کمیت‌های اصلی:

کمیت‌های اصلی و یکای آنها		
کمیت	نام یکا	نماد یکا
طول		
جرم		
زمان		
دما		
مقدار ماده	مُول	mol
جریان الکتریکی	آمپر	A
شدت روشنایی	کندِلا (شمع)	cd

یکای:

یکاهای اصلی:

ویژگی یکاهای اصلی:

دستگاه بین‌المللی یکاها

کمیت‌های فرعی:

کمیت	یکای SI	یکای فرعی
تندی و سرعت		
شتاب		
نیرو	نیوتون (N)	
فشار	پاسکال (Pa)	
انرژی	ژول (J)	

چرا واحد مساحت مترمربع است؟

برای به دست آوردن یکای کمیت‌های فرعی کافیست

مثال ۶

الف) تندی و سرعت

ب) شتاب

پ) نیرو

ت) فشار

ث) انرژی

ج) کار

(ریاضی فارغ ۱۴۰۰)

تست ۷ یکای فرعی فشار کدام است؟

۴ $\frac{N}{m \cdot s}$

۳ $\frac{kgm}{s^2}$

۲ $\frac{kg}{m \cdot s^2}$

۱ Pa

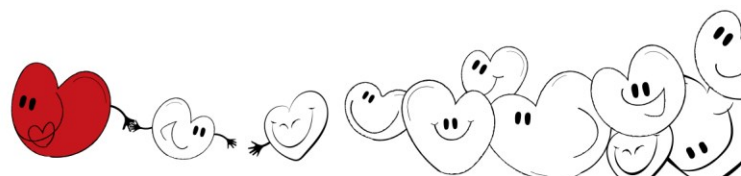
تست ۸ کدام یک از گزینه‌های زیر می‌تواند یکای مناسبی برای اندازه‌گیری کمیت موردنظر باشد؟

۱ زمان: فاصله بین دو ضربان قلب انسان

۲ طول: مسافتی که نور در زمان مشخصی طی می‌کند.

۳ زمان: سال نوری

۴ طول: فاصله نوک بینی تا نوک انگشتان دست

نکته سال نوری:

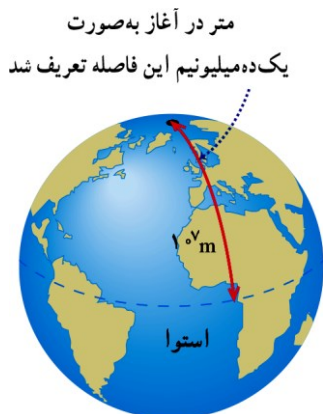
تاریخچه یکای کمیت‌های اصلی

طول

کره زمین:

میله متر:

تندی نور:

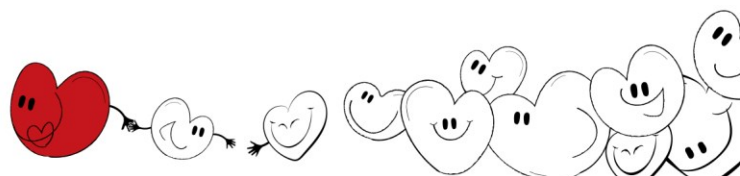
تاریخچه یکای کمیت‌های اصلی

جرم

زمان

روز خورشیدی:

ساعت اتمی:

نمادگذاری علمی و تبدیل یک‌ها

مثال ۹ مقادیر کمیت‌های زیر را به صورت نمادگذاری علمی بنویسید.

الف 3000000 Km/s تندی نور

ب 159 L حجم یک بشکه نفت

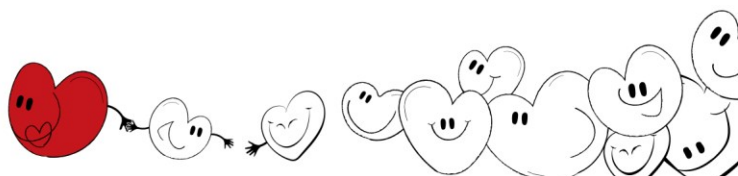
پ 0.003 M طول مورچه

ت 0.00000801 M قطر موی انسان

ث 12742 m قطر زمین

تست ۱۰ کدام گزینه جرم پشه (0.0012 kg) را به صورت نمادگذاری علمی درست نشان می‌دهد؟

۱ $0.12 \times 10^{-3} \text{ kg}$ ۲ $1/2 \times 10^{-3} \text{ kg}$ ۳ $0.12 \times 10^{-4} \text{ kg}$ ۴ $1/2 \times 10^{-4} \text{ kg}$

تبدیل یکاها

الف) تبدیل یک مرحله‌ای کمیت اصلی

پیشوندهای یکاها					
ضریب	پیشوند	نماد	ضریب	پیشوند	نماد
10^{24}	یوتا	Y	10^{-24}	یوکتو	y
10^{21}	زتا	Z	10^{-21}	زیتو	z
10^{18}	اِگزا	E	10^{-18}	آتو	a
10^{15}	پتا	P	10^{-15}	فمتو	f
10^{12}	ترا	T	10^{-12}	پیکو	p
10^9	گیگا (جیگا)	G	10^{-9}	نانو	n
10^6	مگا	M	10^{-6}	میکرو	μ
10^3	کیلو	k	10^{-3}	میلی	m
10^2	هکتو	h	10^{-2}	سانتی	c
10^1	دکا	da	10^{-1}	دسی	d

پیشوندهایی که کاربرد بیشتری دارند و بهتر است آنها را به خاطر بسپارید با رنگ قرمز نشان داده شده‌اند.

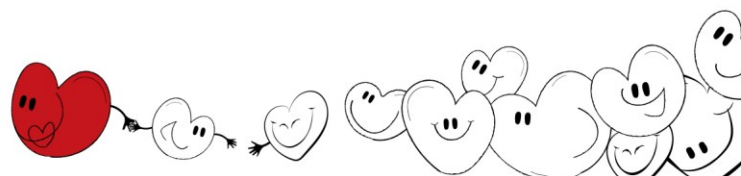
تست ۱۱ قطر اتم هیدروژن برابر $1.06 \times 10^{-10} \text{m}$ است. در کدام گزینه این عدد را به صورت نماد علمی به درستی

بیان می‌کند؟

- ۱) $1.06 \times 10^{-12} \text{m}$ ۲) $1.06 \times 10^{-12} \text{m}$ ۳) $1.06 \times 10^{-11} \text{m}$ ۴) $1.06 \times 10^{-10} \text{m}$

مثال ۱۲ یکای نجومی (AU) برابر میانگین فاصله زمین تا خورشید و تقریباً برابر با $1.5 \times 10^{11} \text{m}$ است.

نزدیک‌ترین کهکشان به کهکشان ما آندرومدا نام دارد و در فاصله $2.4 \times 10^{22} \text{m}$ از کهکشان راه شیری قرار دارد. این فاصله چند یکای نجومی و چند سال نوری است؟

تبدیل یکاها

ب) تبدیل دو / چند مرحله‌ای کمیت اصلی:

مثال ۱۳ خروار، من تبریز، سیر، مثقال، نخود و گندم از جمله یکاهاى قدیمی ایرانی برای اندازه‌گیری جرم است.

این یکاها به صورت زیر به یکدیگر مرتبطند:

$$۱ \text{ خروار} = ۱۰۰ \text{ من تبریز}$$

$$۱ \text{ من تبریز} = ۴۰ \text{ سیر} = ۶۴۰ \text{ مثقال}$$

$$۱ \text{ مثقال} = ۲۴ \text{ نخود} = ۹۶ \text{ گندم}$$

با توجه به این که هر مثقال اندکی بیش از $\frac{۴}{۶}$ گرم است، هر کدام از این یکاها را بر حسب گرم و کیلوگرم بیان کنید.

تست ۱۴ جرم یک قطعه سنگی قیمتی ۲۰۰ قیراط است و هر قیراط معادل ۲۰۰ میلی‌گرم است. جرم این سنگ

چند گرم است؟

۱۰۰ (۴)

۴۰ (۳)

۱۰ (۲)

۴ (۱)

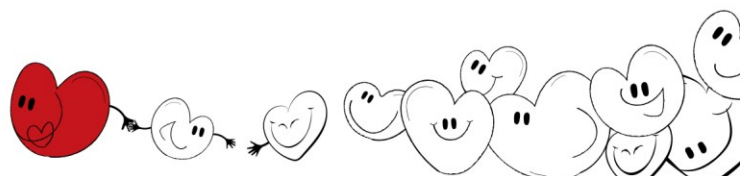
تست ۱۵ کدام یک از تبدیلهای زیر نادرست است؟

$۴۲۶۰ \text{ kg} = ۲/۶۰ \times ۱۰^۸ \text{ mg}$ (۲)

$۸۵ \times ۱۰^{-۷} \text{ m} = ۸/۵ \times ۱۰^۶ \text{ pm}$ (۱)

$۳۱۰۰۰ \text{ nm} = ۳/۱ \times ۱۰^۷ \text{ pm}$ (۴)

$۲۰۰ \times ۱۰^۸ \text{ cm}^۳ = ۲ \times ۱۰^۲ \text{ dam}^۳$ (۳)

تبدیل یگاها

پ تبدیل توان دار کمیت اصلی:

مثال ۱۶ تبدیل های زیر را انجام دهید.

۱ $1\text{m}^2 = ?\text{cm}^2$

۲ $1\text{cm}^2 = ?\text{m}^2$

۳ $1\text{m}^3 = ?\text{cm}^3$

۴ $1\text{cm}^3 = ?\text{m}^3$

نکته

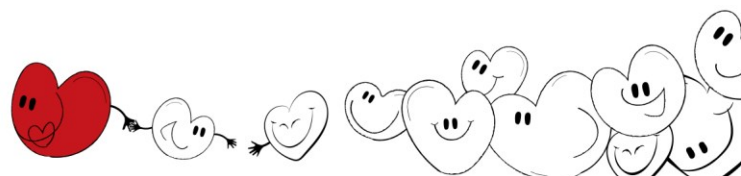
تست ۱۷ اگر هر متر مکعب برابر با ۱۰۰۰ لیتر باشد، هر لیتر چند سانتی متر مکعب است؟

۱۰^۶ ۴

۱۰^{-۶} ۳

۱۰^۳ ۲

۱۰^{-۳} ۱

تبدیل یگاها

ت تبدیل کمیت فرعی:

تست ۱۸ 108 km/h چند متر بر ثانیه است؟

- ۱) ۲۰   ۲) ۳۰   ۳) ۳۶   ۴) ۲۵

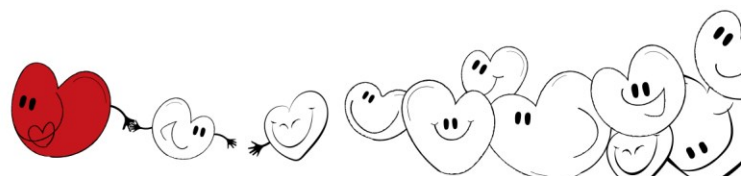
نکته

تست ۱۹ ۱۸ کیلومتر بر ساعت برابر با چند سانتی‌متر بر ثانیه است؟

- ۱) 5×10^{-2} ۲) 5×10^2 ۳) ۵۰   ۴) ۵

تست ۲۰ یکای نجومی (Au) معادل $1/5 \times 10^{11} \text{ m}$ می‌باشد و سرعت نور $3 \times 10^8 \frac{\text{km}}{\text{s}}$ است. این سرعت بر حسبیکای نجومی بر دقیقه ($\frac{\text{Au}}{\text{min}}$) کدام گزینه خواهد بود؟

- ۱) $7/5 \times 10^{14}$ ۲) $1/2 \times 10^2$ ۳) $1/2 \times 10^{-1}$ ۴) $7/5 \times 10^{17}$

تست ۲۱ واحد فرعی $\mu\text{g}(\text{mm})^2(\text{ns})^{-2}$ معادل کدام یک از واحدهای زیر است؟

- ۱ W   ۲ kW   ۳ J   ۴ kJ

آهنگ تغییر یک کمیت

در فیزیک، تغییر هر کمیت را نسبت به زمان، معمولاً آهنگ آن کمیت می‌نامیم.

← آهنگ مصرف انرژی:

← آهنگ خروج آب:

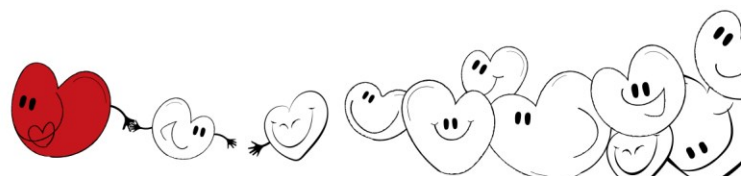
← آهنگ تغییرات مکان:

← آهنگ تغییرات سرعت:

مثال ۲۲ از شلنگی آب با آهنگ $125\text{cm}^3/\text{s}$ خارج می‌شود. این آهنگ را به روش تبدیل زنجیره‌ای، بر حسب

یکای لیتر بر دقیقه (L/min) بنویسید.

در هر ساعت چند مترمکعب آب از آن خارج می‌شود؟

تست ۲۳ اگر در مدت نیم ساعت، ۹ لیتر آب از شیر آبی خارج شود، آهنگ خروج آب از این شیر چند مترمکعب بر ثانیه است؟

- ۱ $۵/۰ \times ۱۰^{-۲}$ ۲ $۵/۰ \times ۱۰^{-۳}$ ۳ $۵/۰ \times ۱۰^{-۶}$ ۴ $۵/۰ \times ۱۰^{-۵}$

تست ۲۴ آهنگ خروج آب از یک شیر آتش‌نشانی ۹۰ گالن بر دقیقه است. اگر با این شیر بخواهیم استخری به مساحت قاعده $۵۰ \times ۲۲ m^2$ را پر کنیم، آهنگ افزایش ارتفاع آب استخر بر حسب cm/s کدام است؟ (هر گالن معادل ۴/۴ لیتر است.)

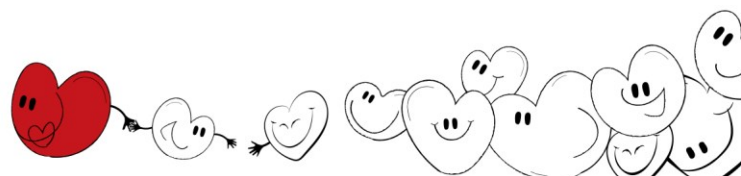
- ۱ $۶/۶ \times ۱۰^{-۱}$ ۲ ۶×۱۰^{-۴} ۳ $۳/۶ \times ۱۰^{-۲}$ ۴ $۶/۶ \times ۱۰^{-۲}$

سازگاری یکاها

← قاعده جمع و تفریق

← قاعده ضرب و تقسیم

← تساوی و روابط فیزیکی

تست ۲۵ مجموع ۲ میکرون و ۳ نانومتر برابر چند پیکومتر است؟

- ۱ $۲/۰۰۳ \times ۱۰^۶$ ۲ ۲۰۰۳×۱۰^۶ ۳ $۲/۰۰۳ \times ۱۰^۵$ ۴ ۲۰۰۳×۱۰^۶

تست ۲۶ اگر فاصله متحرکی در هر لحظه t از مبدأ را با x نشان دهیم و داشته باشیم: $x = at^2 + bt + c$ آن گاه

ضرایب a ، b و c به ترتیب از راست به چپ معادل چه کمیت‌هایی هستند؟

- ۱ طول، تندی، شتاب   ۲ شتاب، تندی، طول
۳ تندی، طول، شتاب   ۴ شتاب، طول، تندی

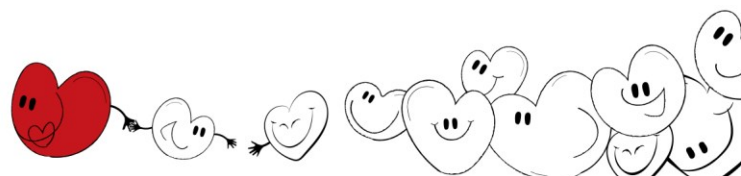
اندازه‌گیری و دقت وسیله‌های اندازه‌گیری

دقت وسیله اندازه‌گیری

ابزار مدرج:

وسيله اندازه‌گیری دیجیتال:

تست ۲۷ در شکل زیر دو خط‌کش (الف) و (ب) نشان داده شده است. به ترتیب از راست به چپ دقت کدام

خط‌کش بیش‌تر است و دقت خط‌کش‌های «الف» و «ب» کدام است؟

۱ الف، ۰/۵cm، ۱mm

۲ ب، ۱cm، ۲mm

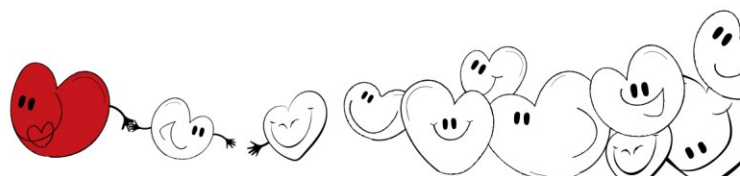
۳ الف، ۰/۵cm، ۰/۲mm

۴ ب، ۱cm، ۰/۲mm

نکته وسیله‌ای دقت بیش‌تری دارد که دقت اندازه‌گیری آن ..... باشد.

کولیس و ریزسنج

تست ۲۸ ابزار زیر یک وسیله‌ی اندازه‌گیری طول است. این وسیله چه نام دارد و خطای اندازه‌گیری

(ریاضی ۱۴۰۰)

آن کدام است؟

- ۱ ریزسنج و 0.001mm
- ۲ کولیس و 0.001mm
- ۳ ریزسنج و 0.003mm
- ۴ کولیس و 0.003mm

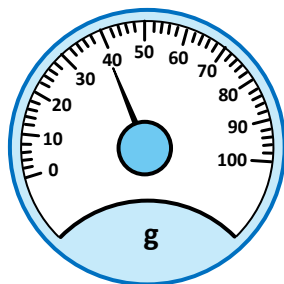
نکته خطای اندازه‌گیری:

تست ۲۹ شکل زیر صفحه یک ترازوی دیجیتال و یک ترازوی عقربه‌ای را نشان می‌دهد. دقت این

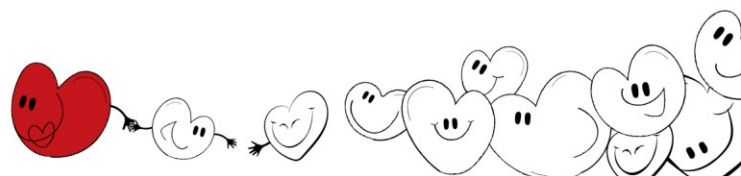
ترازوها به ترتیب از راست به چپ ..... کیلوگرم و ..... گرم است و ترازوی

..... دقت بیش‌تری دارد.

0.42 kg

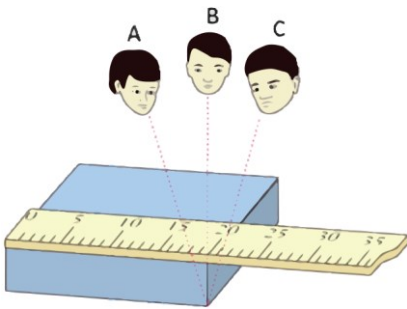
- ۱ $0.1 - 1$ - عقربه‌ای
- ۲ $0.01 - 2$ - دیجیتالی
- ۳ $0.01 - 2$ - عقربه‌ای
- ۴ $0.1 - 1$ - دیجیتالی

اندازه‌گیری و دقت وسیله‌های اندازه‌گیری

← مهارت شخص آزمایشگر

← تکرار دفعات اندازه‌گیری

تست ۳۰ جرم جسمی را با یک ترازوی دیجیتالی به دفعات اندازه می‌گیریم و اعداد گزارش شده برای آن بر حسب گرم به صورت زیر می‌باشد.

۲۰/۳۶ - ۱۸/۵۰ - ۱۸/۶۰ - ۱۸/۶۰ - ۱۸/۶۰ - ۱۲/۴۴ - ۱۸/۷۶ - ۱۸/۶۶ - ۱۸/۴۸

دقت ترازوی دیجیتال و جرم جسم بر حسب گرم به ترتیب از راست به چپ کدام است؟

- ۱ ۱۸/۶۰ - ۰/۰۱
  ۲ ۱۸/۶۵ - ۰/۰۱
  ۳ ۱۸/۶۰ - ۰/۰۲
  ۴ ۱۸/۶۵ - ۰/۰۲

یک کیلو آهن سنگین‌تر است یا یک کیلو پنبه؟! مسأله این است!

